Professionaliseringsthema

Leerbehoeften van individuele leerlingen

In dit thema staat het leidinggeven aan aandacht voor leerbehoeften van individuele leerlingen centraal. Dit stelt schooldirecteuren voor de uitdaging om leerlingen onderwijs te bieden binnen de school passend bij hun ontwikkeling, kwaliteiten en mogelijkheden. Bij dit thema komen bijvoorbeeld de volgende vragen aan bod: Hoe kijk ik samen met mijn team naar verschillen tussen leerlingen en hoe gaan we hier als school mee om? Hoe zorg ik ervoor dat het onderwijsgevende team voldoende wordt toegerust om goed onderwijs te kunnen geven en goed om kan gaan met de verschillen in diversiteit? Wat betekent het tegemoetkomen aan verschillen tussen leerlingen voor de mijn team in de praktijk, zowel voor de samenwerking, de uitvoering van hun functie als voor hun eigen ontwikkeling? Hoe gaat u als schooldirecteur zelf om met verschillen in de klas?

Leerbehoeften van individuele leerlingen: wat en waarom

Leerlingen hebben onderling grote verschillen op cognitief, etnisch en cultureel gebied en op het gebied van sociaal-emotionele ontwikkeling, (zorg)behoeften en leerproblemen. Deze verschillen hebben invloed op de latere financiële, economische, sociale en culturele positie (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2016). Dit stelt schooldirecteuren en schoolbestuurders voor een uitdaging om onderwijs te bieden passend bij de leerbehoeften van de leerlingen. Deze vorm van onderwijs is erop gericht om bij alle leerlingen maximaal haalbare doelen te behalen passend bij de individuele leerontwikkeling van de leerling. Dat wil zeggen dat individuele leertrajecten de individuele leerontwikkeling van leerlingen bevorderen. Dit kan plaatsvinden op verschillende niveaus en met verschillende factoren als vertrekpunt. Onderwijs passend bij de leerbehoeften van individuele leerlingen wordt aangeboden op de momenten dat de leerlingen daar behoefte aan hebben en als verwacht wordt dat de differentiatie het leerproces bevordert. Het accent verschuift van werken met minimale einddoelen naar werken aan optimale prestaties van alle leerlingen. Ondanks dat de nadruk in deze aanpak ligt op de verschillen tussen leerlingen, mag dit er niet toe leiden dat de verschillen groter worden (Severiens, 2014).

De verschillen tussen leerlingen maken het onmogelijk om één beste lesmethode aan te wijzen die geschikt is voor alle leerlingen. Maatwerk en differentiatie in leerprocessen zijn hierdoor aan de orde van de dag. Daarnaast is er steeds meer bewijs dat leerlingen in gemengde groepen meer van elkaar leren (Hoogendoorn, Oosterbeek & Van Praag, 2011). Verschillen tussen leerlingen kunnen hierdoor ook ingezet worden als een kracht en een kans om het leren te versterken.

Stand van zaken in het onderwijs

Er is al langere tijd sprake van een trend naar onderwijs passend bij de leerbehoeften van individuele leerlingen. Dit komt door de invoering van passend onderwijs en toenemende diversiteit aan leerlingen. Het aantal 'traditionele' huishoudens is namelijk afgenomen door scheidingen, eenoudergezinnen en samengestelde gezinnen. Daarnaast hebben de instroom van nieuwe Nederlanders en de implementatie van passend onderwijs gezorgd voor toenemende verschillen in de klas. Ook het opleidingsniveau van ouders is bepalend voor de schoolloopbaan van leerlingen. Dit brengt dus verschillen tussen leerlingen met zich mee. Een reguliere klas is tegenwoordig hooguit nog qua leeftijd homogeen (Severiens, 2014).

Het bieden van onderwijs passend bij de leerbehoeften van de leerlingen is nog niet altijd vanzelfsprekend (Inspectie van het Onderwijs, 2013, 2016). Dit komt doordat het belang van differentiëren en onderwijs op maat voor het team nog niet altijd duidelijk is. Daarnaast komen leraren niet altijd toe aan differentiatie en afstemming, bijvoorbeeld vanwege werkdruk. Ook de diversiteit aan achtergronden van leerlingen maakt het werk van leerkrachten complex (Allen & Van der Velden, 2011). Tot slot zijn sommige leraren tijdens hun opleiding onvoldoende voorbereid op het bieden van differentiatie. De Inspectie van het Onderwijs ziet graag dat u als schooldirecteur, samen met het bestuur, leraren de ruimte biedt om hun deskundigheid en differentiatievaardigheden te verbeteren om passend onderwijs te kunnen bieden. Het bestuursakkoord Primair Onderwijs (2014-2020) besteedt aandacht aan het toekomstperspectief van scholen en legt daarbij nadruk op het centraal stellen van de leerling en de aandacht voor leerbehoeften van individuele leerlingen. Hierin is tevens opgenomen dat alle leraren in 2020 differentiatievaardigheden moeten beheersen en hun lessen moeten kunnen afstemmen op leerlingen van verschillende niveaus.

Leerbehoeften van individuele leerlingen in de praktijk

Voor het organiseren van onderwijs passend bij de leerbehoeften van individuele leerlingen is het belangrijk dat de school een goed doordachte visie heeft en een transparant beleid voert (Jettinghoff & Grootscholte, 2014). Vormgeven aan onderwijs passend bij de leerbehoeften van de leerlingen begint met het formuleren van een visie op leren en op het omgaan met verschillende vormen van diversiteit (Derriks, Ledoux, Overmaat & Van Eck, 2002). Het gaat hier om diversiteit op het gebied van leren, zorg en sociale, etnische, culturele diversiteit en cognitieve diversiteit. De vraag is hoe omgaan met deze verschillen past in de visie van de school, de behoeften van leerlingen en ouders, de mogelijkheden van uw team en de (zorg)activiteiten van partners buiten de school. Zoals elke school een andere visie met andere ambities heeft, zal ook de invulling van onderwijs passend bij de leerbehoeften van individuele leerlingen per school verschillen. De ene school zal meer nadruk leggen op excellentie, terwijl de andere school nadruk legt op etnisch-culturele diversiteit. De keuzes die u als schooldirecteur maakt, zullen gevolgen hebben voor de manier waarop uw school in de praktijk omgaat met verschillen tussen leerlingen.

Vervolgens is het aan u als schooldirecteur om bijbehorend beleid en een geïntegreerde werkwijze te initiëren (Derriks et al., 2002). Daarin is het belangrijk duidelijke doelen te stellen, afspraken te maken gericht op procedures, rollen en taken en om passende voorwaarden te creëren voor leerkrachten en andere belanghebbenden om onderwijs op maat in de lessen te kunnen vormgeven. Dit is een langdurig proces, dat samen met het team en belanghebbenden invulling moet krijgen. Hierbij is het essentieel dat u het team motiveert vanuit een open cultuur en dat u regelmatige overlegmomenten met het team inplant, zodat iedereen op één lijn blijft en knelpunten aan het licht komen. Tot slot bent u als schooldirecteur verantwoordelijk voor het waken voor overbelasting (Derriks et al., 2002).

Passende voorwaarden creëren

Onderwijs dat uitgaat van verschillen tussen leerlingen en het stimuleren van talentontwikkeling, vergt andere organisatievormen. Daarin staat niet de te beheersen leerstof centraal, maar de leerling en diens ontwikkelbehoefte. Om het leerproces van leerlingen te kunnen optimaliseren en tegemoet te komen aan de verschillen, moeten scholen beschikken over een rijke voorraad aan leermiddelen en -materialen die het ontwikkelingsproces van de leerling kunnen ondersteunen. Voorbeelden hiervan zijn: speciale voorzieningen, les in een kleine gespecialiseerde klas en de inzet van een klassenassistent of intern begeleider. Informatie- en communicatietechnologie (ICT) kan lesstof ondersteunen. Door de ontwikkeling op het gebied van ICT zijn ook mogelijkheden ontstaan waarbij leerlingen op verschillende manieren kunnen leren, waardoor ingespeeld kan worden op de behoefte van leerlingen en gepersonaliseerd leren ontstaat (De Vries, 2015). Ook kan ICT een rol spelen in het observeren van gedrag en het oefenen van sociale situaties (Van der Helden & Bekkering, 2015).

Tot slot kan het realiseren van onderwijs passend bij de leerbehoeften van de leerlingen ook andere organisatorische en beleidsmatige condities op school en op bestuurlijk niveau vereisen. Voor flexibele inzet van digitale leermiddelen in de les is bijvoorbeeld leermiddelenbeleid nodig; een nieuw domein voor veel scholen. Om digitaal materiaal te ontwerpen, maar ook bijvoorbeeld om maatwerk in grote groepen te bieden, zijn andere rollen en zelfs functies in het team nodig.

Deskundigheid van de leerkracht

Goed onderwijs begint met goed personeel. De deskundigheid van de leraar is cruciaal in het tegemoetkomen aan de verschillen tussen leerlingen (Inspectie van het Onderwijs, 2013; Onderwijsraad, 2016). De leraar kan ongeveer 20 procent van de verschillen in prestaties van de leerlingen beïnvloeden. Hij moet wel zodanig worden toegerust dat hij, of zij, de verschillen tussen leerlingen in de klas herkent en hieraan tegemoet kan komen (Harinck, Van de Ven & Willemse, 2012). Het bieden van onderwijs passend bij de leerbehoeften van individuele leerlingen vraagt om een samenspel van vakinhoudelijke kennis, een uitgebreid repertoire aan pedagogische en didactische vaardigheden (Oostdam, 2009) en kennis van leren en motiveren (Harinck et al., 2012). Deze kwaliteiten komen boven op de competenties die te maken hebben met lesgeven in het algemeen, zoals een veilig leerklimaat kunnen creëren (Derriks, Ledoux, Overmaat & Van Eck, 2002). Uiteindelijk gaat het erom dat het team voor het bieden van onderwijs passend bij de leerbehoeften van individuele leerlingen een geïntegreerd geheel

ontwikkelt van kennis, vaardigheden, houdingen, persoonlijke eigenschappen en kwaliteiten (Schram et al., 2013).

Om onderwijs passend bij de leerbehoeften van individuele leerlingen te kunnen bieden, moeten leraren per leerling een goede analyse over de onderwijs- en zorgbehoeften kunnen maken. Goed kijken naar de manier waarop het individu leert, is essentieel om de onderwijsinhoud hierop af te stemmen (Schleicher, 2012; Voogt & Pareja Roblin, 2010). Aan die analyse gaat vooraf dat per leerling gegevens worden verzameld, geordend en besproken. Na de analyse van leer- en onderwijsprocessen worden de signalen vertaald naar leeractiviteiten en eventuele extra zorg voor leerlingen. Tijdens het aanbieden van leeractiviteiten, afgestemd op de individuele leerlingen, is het belangrijk dat leerkrachten hun leerlingen regelmatig terugkoppeling geven (Inspectie van het Onderwijs, 2013).

Aansluitende professionaliseringsthema's

Dit thema staat niet los van de andere thema's waar u uw professionalisering op kunt richten. De volgende thema's zijn voor u wellicht ook interessant.

- Leerkrachten moeten in staat zijn om onderwijs passend bij de leerbehoeften van individuele leerlingen te bieden. Variaties in het team kunnen het omgaan met verschillen in de klas en hiermee het bieden van passend onderwijs beïnvloeden. Zoekt u naar verdieping gericht op professionalisering van leerkrachten waarbij u uitgaat van de diversiteit binnen het team? Kies dan voor het thema 'Aandacht voor professionele ontwikkeling van leerkrachten'.

- Als schooldirecteur moet u de organisatie zodanig inrichten dat elke leerling een passend aanbod kan worden gedaan. Wilt u zich ontwikkelen op het gebied van de inrichting van het onderwijs en organisatie van de school? Kies dan voor het thema 'Onderwijsinrichting en schoolorganisatie'.

- Voor het goed kunnen bieden van onderwijs passend bij de leerbehoeften van individuele leerlingen, is samenwerking met ouders van belang. Hoe u die samenwerking kunt bewerkstelligen, leert u in het thema 'Educatief partnerschap'.

Literatuurlijst

Allen, J. & Velden, R. van der. (2011). *Skills for the 21st century: Implications for Education.* Maastricht: Maastricht University.

Derriks, M., Ledoux, G., Overmaat, M., & Eck, E. van (2002). *Omgaan met verschillen. Competenties van leerkrachten en schooldirecteuren.* Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut van de Faculteit der Maatschappij- en Gedragswetenschappen, Universiteit van Amsterdam.

Harinck, F., Ven, A. van de, & Willemse, M. (2012). *Onderwijszorg en de keten. Op weg naar een samenwerkingsmodel voor leraren, zorgspecialisten en ouders.* Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

Helden, J. van der. & Bekkering, H. (2015). *De lerende mens.* Amsterdam: Uitgeverij Boom.
Hoogendoorn, S., Oosterbeek, H., & Praag, M. van (2011). The impact of gender diversity on the performance of business teams: evidence from a field experiment. *Management Science,* p.1-15.

Inspectie van het Onderwijs. (2013). De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2012/ 2013. Geraadpleegd op 19 november 2014, van https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/publicaties/2014/04/16/de-staat-van-het-onderwijs-onderwijsverslag-2012-2013

Inspectie van het onderwijs. (2016). De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2014/2015. Geraadpleegd op 23 november 2016, van https://www.destaatvanhetonderwijs.nl/

Jettinghoff, K. & Grootscholte, M. (2014). O*mgaan met verschillen in de klas. Onderzoek naar de professionaliserings- en ondersteuningsbehoeften van leraren bij het omgaan met verschillen in de klas*. Geraadpleegd op 2 december 2014, van http://www.arbeidsmarktplatformpo.nl/fileadmin/bestanden/bijlagen_nieuws_agenda/2014/apo_omgaan_met_verschillenin_de_klas.pdf

Kleijwegt, M. (2016). *2 werelden, 2 werkelijkheden: een verslag over gevoelige maatschappelijke kwesties in de school*. Den Haag: Ministerie van OCW. Gedownload op 7 februari 2017, van https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2016/02/01/twee-werelden-twee-werkelijkheden-een-verslag-over-gevoelige-maatschappelijke-kwesties-in-de-school

Onderwijsraad. (2016). *Advies Passend onderwijs.* Geraadpleegd op 21 december 2016, van https://www.onderwijsraad.nl/publicaties/2016/passend-onderwijs/item7482

Severiens, S. (2014). *Professionele capaciteit in de superdiverse school.* Geraadpleegd op 27 januari 2015, van http://www.oratiereeks.nl/upload/pdf/PDF-2011weboratie_Severiens.pdf.
Schleicher, A. (2012) *Preparing Teachers and Developing School Leaders for the 21st Century.* OECD.

Vries, P. de. (2015). *Handboek school in de samenleving: de samenlevingsgerichte school van de 21ste eeuw.* Amersfoort: CPS.